

W pierwotnych zamierzeniach wraz z wystawą miała być prezentowana publikacja ks. prof. Piotra Niteckiego, poświęcona więziennym losom prymasa Wyszyńskiego, jednakże autor gotowej już i zrecenzowanej pracy zginął tragicznie 15 grudnia 2011 r.

Witold Gieszczyński

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

PROMOCJA KSIĄŻKI JANA SOB CZAKA
ZMIERZCH ERY GORBACZOWA I TRIUMF JELCYNĄ.
MÓJ ZNIKAJĄCY ŚWIAT. DZIENNIK MOSKIEWSKI
Z LAT 1990–1992

We wtorek 13 listopada 2012 r. w Sali Kopernikańskiej olsztyńskiego zamku odbyła się promocja książki Jana Sobczaka pt. *Zmierzch ery Gorbaczowa i triumf Jelcyna. Mój znikający świat. Dziennik moskiewski z lat 1990–1992*, wydanej w 2012 r. przez Oficynę Wydawniczą ASPRA-JR. Książka liczy 845 stron oraz zaopatrzona jest we wkładkę z ilustracjami. Jako recenzenci *Dziennika* w spotkaniu wzięli udział: prof. dr hab. Artur Kijas (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) oraz dr hab. Witold Gieszczyński (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), którzy w swoich wystąpieniach skoncentrowali się głównie na omówieniu ważniejszych fragmentów *Dziennika*. Ponadto wśród gości znaleźli się m. in. dziekan Wydziału Humanistycznego dr hab. Andrzej Szmyt, prof. UWM, dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko oraz grono miłośników historii Rosji, których powitał dyrektor Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie Janusz Cygański.

Prof. dr hab. Jan Sobczak jest historykiem, autorem około 600 publikacji naukowych i popularnonaukowych, a także publikacji prasowych popularyzujących dzieje Rosji¹. W okresie PRL przez wiele lat był pracownikiem Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR, gdzie m.in. pełnił funkcję

¹ Zob. *Wykaz publikacji naukowych i naukowo-popularnych Jana Sobczaka za lata 1960–2002*, oprac. K.J. Fortuna, [w:] *Dawna a nowa Rosja (z doświadczeń transformacji ustrojowej). Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Sobczakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, praca zbiorowa pod red. R. Jurkowskiego i N. Kasparka, Warszawa 2002, s. 26–50; *Bibliografia publikacji Autora za lata 2002–2007*, [w:] J. Sobczak, *Rosyjskie ścieżki Klío. Wybór szkiców i esejów historycznych oraz fragmentów Dziennika Autora wydany z okazji Jego 55. rocznicy urodzin*, Pułtusk–Warszawa 2007, s. 391–395.

dyrektora Instytutu Ruchu Robotniczego. Zresztą jego zainteresowania badawcze w tym okresie koncentrowały się właśnie na problematyce polskiego i rosyjskiego ruchu robotniczego. W latach 1989–1992, w ramach umowy pomiędzy Polską Akademią Nauk a Akademią Nauk ZSRR pracował jako profesor kontraktowy w Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkaniistyki w Moskwie, gdzie m.in. zbierał materiały do monografii o carze Mikołaju II.

Wkrótce po powrocie z Moskwy Jan Sobczak trafił do Olsztyna i rozpoczął pracę najpierw w Wyższej Szkole Pedagogicznej, a następnie Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim, gdzie w latach 2001–2002 m.in. był dyrektorem Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych. To właśnie w tym okresie stał się jednym z wybitniejszych znawców tematyki związanej w ostatnim imperatorem Rosji Mikołajem II (tu procentowały godziny pracowicie spędzone w moskiewskich archiwach i bibliotekach). Wydał na ten temat kilka dobrze ocenianych książek, których był zarówno autorem², jak i redaktorem³. Aktualnie jest związany z Akademią Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku. Jego zainteresowania badawcze to najnowsza historia powszechna i Polski, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów Cesarstwa Rosyjskiego z przełomu XIX i XX w.

Swój *Dziennik* prof. Sobczak prowadzi od 1955 r., a więc już od 57 lat! Także podczas pobytu w Rosji w latach 1989–1992 dzień po dniu zapisywał swoje spostrzeżenia, uwagi i przemyślenia. Po latach lektura *Dziennika* to doskonały przykład obserwacji przemian społeczno-politycznych w Rosji widzianej niejako z drugiej strony i choćby z tego powodu powinien stać się lekturą obowiązkową dla historyków, politologów czy socjologów prowadzących badania na temat przyczyn i okoliczności upadku imperium sowieckiego. Należy przypomnieć, że *Dziennik moskiewski 1990–1992* to nie pierwszy przypadek wydania drukiem fragmentów *Dziennika* Jana Sobczaka⁴. I choć nie zawsze można się zgodzić z ocenami prezentowanymi przez Autora, to jednak zawsze jest to lektura frapująca.

² Zob. J. Sobczak, *Cesarz Mikołaj II. Młodość i pierwsze lata panowania 1868–1900*, cz. I–II, Olsztyn 1998; idem, *O Rosji nieco inaczej (Szkice i eseje z dziejów politycznych Rosji XVIII–XX w.)*, Olsztyn 2001; idem, *Cesarz Mikołaj II. Liberał z usposobienia, autokrata na tronie*, Toruń 2003; idem, *Rosyjskie ścieżki Klio. Wybór szkiców i esejów historycznych*, Pułtusk–Warszawa 2007; idem, *Mikołaj II – ostatni car Rosji. Studium postaci i ewolucji władzy*, Pułtusk-Warszawa 2009; idem, *Nicholas II – the last Emperor of all the Russians. The study of Personage and the Evolution of Power*, Olsztyn 2010, ss. 329; idem, *Nikołaj II – poslední car Rossii*, Olsztyn 2011, ss. 226.

³ Zob. *Rosja XIX i XX wieku. Studia i szkice*, red. J. Sobczak, Olsztyn 1998; *Europa a Rosja. Opinie, konflikty, współpraca. Studia*, pod red. Z. Anculewicz i J. Sobczaka, Olsztyn 2003; *Europa a Rosja. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, praca zbior. pod red. nauk. J. Gancewskiego i J. Sobczaka, Elbląg 2005.

⁴ Zob. J. Sobczak, *Z dziennika polskiego aspiranta MGU (1955–1957)*, [w:] *Absolwenci...*, oprac., wybór i red. E. Kostrzewa, cz. 1, Warszawa 1985, s. 97–117; idem, *Warszawski epizod w życiu profesora Antoniego Czubińskiego. Z kart dziennika 1971–1974*, Poznań 2005, ss. 289; idem, *Profesor Albert Bartoszewicz i moje pierwsze kroki w olsztyńskiej WSP, październik–*

Jednak wracając do *Dziennika moskiewskiego* może zastanawiać podtytuł, a mianowicie *Mój znikający świat...* W uwagach wstępnych Autor pisze na ten temat następująco: *Oto na moich oczach rozpadał się i ostatecznie legł w gruzach cały mój dotychczasowy świat kontaktów i instytucji, z którymi dotychczas współpracowałem.* Jednak wydaje się, że chodzi tu również o upadek systemu politycznego, który teraz walił się w gruzy. Dodatkowo procesowi temu towarzyszył swoisty uwiąd ideologii, która stanowiła tzw. nadbudowę owego systemu.

Czytając *Dziennik moskiewski* można zauważyć co najmniej trzy główne wątki: 1) czysto osobisty, dotyczący losów i perspektyw w nowych uwarunkowaniach ustrojowych; 2) poświęcony poszukiwaniom materiałów do książki o Mikołaju II, czyli pewnego rodzaju studium historiograficzne o czytanych książkach, znalezionych materiałach; 3) o Moskwie tamtych dni, panującej wówczas atmosferze, a przy tym i o poznanych wówczas ludziach. Sądzę, iż prof. Sobczak wydając *Dzienniki moskiewskie* wykazał się sporą odwagą. Mam tu na myśli przede wszystkim autentyczną szczerść jego zapisków, niekiedy bardzo osobistych. Jednak mimo wszystko nie zmienił niczego, choć jak sam przyznaje w uwagach wstępnych – po z górą dwudziestu latach wiele jego ówczesnych sądów i ocen uległo zmianie. Toteż *Dziennik moskiewski* Jana Sobczaka to lektura niezwykle interesująca, momentami wręcz fascynująca i dlatego ze wszelkimi miar godna polecenia.

Najbliższe plany prof. Sobczaka to opracowywanie całościowych, opartych także na owym corocznym *Dzienniku* czyli wspomnień pisanych *ex post*. Chciałby je poświęcić m.in. opisowi spotkań i rozmów z politykami, a spotkał w swym życiu i ma osobisty ogląd wielu ludzi z pierwszych stron gazet. Chciałby też w owych przyszłych wspomnieniach poświęcić większą uwagę swoim zmarłym Rodzicom, krewnym, swej młodości i jej ideałom, pamięci o dużej gromadzie zmarłych i jeszcze żyjących przyjaciół, którym oprócz lakonicznych wzmianek w notatkach z poszczególnych lat należy się jakaś pełniejsza ocena, a przede wszystkim – jak sam podkreśla – wyraz satysfakcji, że dane mu było ich spotkać, a którzy walorami swej osobowości wzbogacili jego życie.

–grudzień 1993 rok (z kart dziennika), [w:] *W kręgu problemów językoznawstwa i literaturoznawstwa. Studia i wspomnienia poświęcone pamięci Prof. Alberta Bartoszewicza w piątą rocznicę Jego śmierci*, red. nauk. N. Kasperek, A. Koseski, W. Piłat, J. Sobczak, Warszawa 2006, s. 193; idem, *Z dni „rewolucji kadrowej” w Instytucie Historii WSP (fragmenty z „Dziennika”, lipiec–grudzień 1996 r.*, [w:] *Nad Bałtykiem, Pregotą i Lyną. Księga pamiątkowa poświęcona Jubileuszowi 50-lecia pracy naukowej Profesora Janusza Jasińskiego*, red. Z. Rondomańska, Olsztyn 2006, s. 528–546; idem, *Październik 1956 r. i wydarzenia węgierskie w dzienniku polskiego aspiranta Uniwersytetu Moskiewskiego im. Michajła W. Łomonosowa (październik–grudzień 1956 r.)*, [w:] *Październik 1956 roku – początek erozji systemu*, praca zbior. pod red. M. Jabłonowskiego i S. Stępkii, Pułtusk 2007.